پښتو تذکرة الاولیاء

د

سلیمان ماکو

(٦١٢ هـ ق تالیف)

سریزه، سمون او نښلونی

د

پوهاند عبدالحی حبیبی

پنځوس کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په کلي کي، د زړو کتابو د پیدا کولو په اسره، د هغه ځای په ماجتو کي گرځیدم.

لرغونی حجری او د خاورو او گرزونو ډکي طاقچی می پلټلې، چي ډیری زړی او ورستي پاڼي او کاغذونه به هلته، د خزدکو او خېټکانو خوراک و.

دی سره شوړیدلو پاڼو ته چا له دی لاس نه وروی چی د زړو خطی او چاپ سوو قرآنو پاڼی به هم ورسره وی، او خلکو به په دی سبب چی د قرآن عظیم د څیرو او خوړینو سوو پاڼو بی احترامی و نه سی، دغه به یی په یوه زاړه نړیدلی قبر کی اچولی، یا به یی د ماجت په یوه گوښه طاقچه کی ایښوولی، چی د انسان یا حیوان تر پښو لاندی نه سی.

خلك ساده او نالوستی وو، نه پوهیدل، چی ښایی په دغو زړو گرز او دود وهلو پاڼو کی به د اسلافو د ارزښتمنو آثارو څخه، د کوم گټه ور کتاب څو پاڼی هم وی.

هغه وخت زما د ځوانی ورځی وی، له یوه کلی څخه به بل کلی ته پلی تلم، اولکی به می تر پښو کښلی چی گونډی داسی یو څه لاس ته راسی، چی هغه د خونډی کیدو ور وی.

په دغه تمه او هیله، یوه ورځ، په یوه ماجت کی پر یوه خطی دود وهلی د گرزو ډکه، خزدکو خوړلی نسخه پیښ سوم. دا د حنفی فقه د فروعو د کنز الدقایق یوه د هند چاپ، بی سروپایه شوړیدلی نسخه وه چی د پاڼو په منځ کی یی څلور پاڼی په یوه بل ډول پرتی وی، خو د خزدکو د تطاول وار لا نه و ور رسیدلی.

دا پاڼی دولس نیم سانتی متره پسور او پنځلس سانتی متره اوږدوالی لری، خط یی بد او بی خونده نسخ، خو کله کله نستعلیق ته ورته دی. پر هغسی سپین کاغذ کښل سوی دی، چی په قندهار کی یی کوکانی کاغذ باله (ښایی خوقندی؟)

د مخو د لیکو عدد مختلف دی، مثلا لومړی مخ ۱٦ لیکی، دریم مخ ۱۱ لیکی، څلرم ۹ لیکی، او آخر مخ ۱۲ لیکی لری.

په لومړی لیدنه دا ښکاره سوه چی دا پاڼی پښتو دی، او تر لومړی مخ دمخه چی کومه صفحه سپینه ده د متن په خط (هذا کتاب تذکرة اولیا) پر کښل سوی دی.

د دی خط او املا لوستنه زما له پاره ډیر سخت کار و، لس کاله دا پاڼی زما سره نالوستی پاته سوی. خو په ۱۳۲۰ ش کال چی ما د پښتانه شعراء لومړی ټوک چاپاوه نو می وکړای سوای چی دا پاڼی گرده ولولم، او د دغه کتاب د ٦٤ او ٦٥ مخ تر منځ، د اصلی پاڼو د عکسونو سره یو ځای، د پښتو ادبیاتو د پلټنی او گروېږنی ډگر ته را ووتلی.

د کتاب مولف سلیمان د بارک خان زوی، په قوم ماکو سابزی، د ارغسان اوسیدونکی و چی په ٦۱۲ هجری قمری کال یی دا د اولیاوو تذکره کښلی وه.

د سلیمان د تذکری د دغو څلورو پاڼو تاریخی او ادبی ارزښت له دی جهته ډیر دی، چی د پښتو نثر ډیره لرغونی نمونه موږ ته را سپاری، او بیا دری سوه کاله وروسته موږ د پیر روښان او اخوند درویزه مسجع نثرونه لرو، خو د سلیمان ماکو د نثر په توگه، بله پخوانی نسخه تر اوسه نلرو.

کله چی د دی تذکری دغه پاڼی پیدا سوی، هغه می په دی دا وروسته پنځوسو کلو کی پښتانه شعراء او د پښتو ادبیاتو تاریخ (دوهم ټوک) کی معرفی کړی، او نوری مقالی او څیرنی می هم پر خپری کړی، چی د هېواد په داخل او خارج کی د پوهانو د توجه وړ وگرزیدی.

اوس زما زلمی شاگرد، ښاغلی هیوادمل همت وکیٔ ، او دغه سره پاشلی لیکنی او

یادونی یی سره را غونډی کړی چی دا دی اوس اصله لاس ته راغلی نسخه او د هغی نقل د متن په توګه، او زما ځنی څیړنی او څرګندونی یی د مقدمی شرحو او تعلیقاتو په توګه یو ځای ورسره خپرېږی.

زه د ښاغلی زلمی د دی زیار مننه کوم، او ده ته د پوهی او څیړنی د زیاتوالی او توفیق غواړم، چی سبا ته په حقه زموږ ځای ونیسی.

کابل، جمال مینه ۲،۲۰، ۶۱

د پښتو خادم: عبدالحی حبیبی

سریزه

د پخوانو آریایانو او د اکثرو نورو اقوامو زاړه ادبی آثار منظوم وو او منثور یی ډیر لږ پاته دی.

ویدا او اویستا دواړه منظوم وو د سنسکرت زاړه کتب هم اکثر منظوم دی. نو له دی جهته د آریایی اقوامو د نظم تاریخ تر نثر دمخه دی. په دې کی هیڅ شك نسته، چی د ژبی اساس پر نثر ایښودل کیږی مګر څنګه چی بشر خپل پخوانی ادبی آثار په حافظه کی ساتله، او د لیك او تحریر فن لا نه و ایجاد سوی نو د حافظی د ساتلو لپاره نظم تر نثر آسانه و او هر کله به د آریایی اقوامو ریشیانو (شاعرانو) خپل دینی او اجتماعی مطالب نظم کول، او حماسی شاعرانو به خپل جنګی او حماسی اشعار په منظوم ډول پېودل. د ویدا قدیم آثار د دغو ریشیانو د قریحی نتایج دی، اوستا هم د زرتشت او د ده د اتباعو ګیتونه او سندرې دی، د زاړه یونان ایلیاد او اوډیسه هم د هومر حماسی سرودونه دی.

د پښتو ژبی په ادبی تاریخ کی هم موږ ته تر اسلام را وروسته، لومړی منظوم اشعار لاس ته راغلی دی، او د قدماوو په دوره کی تر (۶۰۰هـ ق) دمخه د کوم منثور اثر درک نه لرو، فقط هاشم سروانی (د سالو وږمه) یو کتاب راته معلوم دی، مګر منظوم اشعار خورا

ډیر دی چی لکه پخوانی آریایی متون سینه په سینه را نقل سوی، او وروسته په کتابو کی ضبط سوی، او تر موږ پوری را رسیدلی دی.

ځکه چی پښتو ژبه د قدیمو منظوماتو په شهادت موجوده وه، نو طبعاً به یی نثر هم درلود، مگر ښایی چی د لیك او تحریر د نه والی په سبب (نثر) نه وی ضبط سوی، او که څه هم و، هغه به د زمانی څپو وروسته وړی وی.

په دغه علت نو موږ د قدماوو په دوره کی تر (٦٠٠ ه ق) پوری د پښتو نثر نسو موندلای، او تر دغه وروسته د متوسطینو په دوره کی چی څلور پیری ده، د نثر نمونی لرو او نثر لیکونکی پښتانه پیژنو چی کتب یی تالیف کړی دی.

د مغلو تر تاړاک دمخه یعنی تر (٦٠٠ هـ ق) پخوا د پښتو ژبی ادبی مراکز، غور، هلمند، ارغنداو او د ترنك ورشو گانی وی، څنگه چی دغه مراکز د مغولو خونخورو لښکرو وران کړل او د مدنیت یوه بولگه یی نه پکی پریښووه، نو ښایی چی د پښتو ډیر کتب او آثار هم ورسره تباه سوی وی.

یو ټینگ دلیل سته چی د (٦٠٠ هـ ق) په حدودو کی چی د نثر کومه نمونه موجوده ده، هغه ډیره پخه او متینه او خوږه ده، د یوی ژبی نثر چی دی درجی ته را رسیږی طبعاً یی باید دمخه ابتدایی مراحل طی کړی وی، څو د طفولیت له مراتبو څخه د رشد او پخوالی درجی ته راغلی وی.

نو له دی خبری څخه استدلال کوو، چی باید ډیر دمخه لااقل دوی دری پیړی پر پښتو نثر تیری سوی وی، څو د اوومی پیړی متانت او پوخوالی یی میندلی وی.

له دی لنډو یادونو وروسته به زه د پښتو د لومړنی تر لاسه سوی نثر لیکوال در وپیژنم او بیا به یی په نثر او خصوصیاتو وږغیږم.

سلیمان ماکو

د تذکرة الاولیاء لیکوال

(٦١٢ هـ ق)

د پښتو ژبې له پخوانو لیکوالو او نثر لیکونکو څخه چې تر اوسه معلوم سوی دی یو غټ او مقتدر لیکوال سلیمان ماکو دی.

دی د بارک خان صابزی ماکو زوی دی، چې د قندهار په ارغسان کې اوسیده، د ماکو قبیله تر اوسه هم په لږ تعداد هوری اوسی، او په ابدالیو (درانیو) کې شامليږي. سلیمان له دی قومه یو پوه لیکوال راوتلی دی، او د پښتونخوا په غرو او رغو کې یې سیاحتونه کړي او د خپل عصر مشهور روحاني او ادبي رجال یې لیدلي دي.

دی پخپله وايي: چې په (٦١٢ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځیدم، او د لویانو مراقد می لیدل او پلټل، داسې ښکاري چې سلیمان تر دغه مفید او گټور سفر وروسته موفق سو چې د پښتو نومورو بزرگانو په احوال کې یوه تذکرة الاولیا ولیکي او د دوی ویناوی او اشعار په دې کتاب کې خوندي کړي. دا کتاب متاسفانه چې ټول اوس ورک دی، خو لومړي اووه مخه یې ما تر ١٣١٩ ش کال دمخه په قندهار کې وموندل او د هغو مخو عکسونه می د کابل په سالنامه او بیا په پښتانه شعرأ لومړي ټوک کې خپاره کړل.

سلیمان ماکو د پښتو یو پخواني مورخ او نثر نویس دی، او د ده د نفیس او گټور کتاب دغه څو مخه د پښتو ژبې او ادبي رجالو د تاریخ لپاره داسې مفید ثابت سول چې د ادب او پښتو تاریخ یې تر آبده مرهون دی.

سلیمان ماکو مؤرخ

د سلیمان تذکره د پښتو مشاهیرو او ادبي رجالو یو مفصل تاریخ دی چې د هر سړي احوال پکې بیانوي د هغه علمي او روحاني مقام ښيي، او بیا یې اشعار او ویناوي را نقلوي.

د تذکرې څو پاڼې چې پیدا سوي دي، دا ځیني معلومیږي چې سلیمان د پښتو مشاهیرو احوال په داسې ډول لیکله چې پلاني سړي څنگه ژوند کاوه، چیری اوسیده، پلار، نیکه او کورنی یې کومه او چیری وه؟ اوله هغه سړي څخه د خلکو په خوله او زړو کې کومه وینا او

کوم شعر پاته دی؟

دی په خپل سیاحت کی د کاملانو حضور ته رسیدلی دی او کوم مشاهیر چی مړه وه، د هغو مراقد یی موندلی او لیدلی دی او د تاریخی وقایعو په ضبط کی یی ډیر د قت کړی دی په دیباچه کی پخپله وایی:

په سن دوولس او شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو گرځیدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ چی له سفره په کور کښېنستم او تناکی می وچاودلی د پښو بیا پاڅیدلم او له ښتنه می مرستون سوم چی احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چی هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه یی لولی اوس.[1]

له دی څخه ښکاری چی سلیمان په تذکره کی خپل مشاهدات او د سیاحت لیدل سوی او کتل سوی معلومات کښلی دی، او لکه پاخه مورخان د خپلو لیدلو او کتلو څخه حکایت کوی، او یا هغه روایت لیکی چی له ښتنو څخه یی په ټینګه اوریدلی دی.

د سلیمان تذکره د پښتو د پخوانو شاعرانو په احوال او آثارو کی زموږ یو پخوانی تاریخ او پوخ ماخذ دی هغه اووه مخه چی له دی تذکری څخه لاس ته راغلی دی د دغو شاعرانو احوال پکی سته:(۱) شیخ بیټنی (۲) ملکیار غرشین (۳) شیخ اسمعیل (٤) قطب الدین بختیار. دا خبره هم باید هیره نه کړو چی سلیمان د پښتو رجالو په تاریخ کی هغه سبك نه دی تعقیب کړی، هغه چی د شیخ عطار په تذکرة الاولیا کی ټاکلی سوی و.

ځکه چی شیخ عطار یوازی د اولیاوو د زهد او تقوی حکایات سره را ټول کړی دی، مگر سلیمان د رجالو د ژوندانه احوال او د دوی اخلاق او کورنی او هم ادبی موقعیت ښیی او په دی ډول ډو پوه سړی او سترګور مورخ ښکاری، نو د ده کتاب په حقیقت کی د تصوف کتاب نه دی بلکه د شعر او ادب یوه گرانبها مجموعه ده.[2]

د سلیمان په عصر کی د پارسی ژبی تذکری لیکلی سوی دی چی مشهوری یی هغه د شیخ عطار تذکرة الاولیا او بله د شاعرانو تذکره لباب الالباب ده چی محمد عوفی د (٦١٨ هـ

---

[1] تذکرة الاولیا قلمی

[2] کابل کالنی د ۱۳۱۹ کال گڼه د تاریخچه سبکهای اشعار پښتو مقاله او همدارنگه پښتانه شعرأ لومړی ټوک، ۱۳۲۰ ش د ٦٥–٦٤ مخونو تر مبیځ د تذکرة الاولیا عکسونه. کابل پښتو ټولنه.

ق) په حدودو کې کښلې ده، د شیخ عطار تذکره خو تاریخي ډول کورټ هیڅ نه لري، اما تر عطار دمخه کشف المحجوب د صوفیانو مقامات او ملفوظات او اخلاق او اقوال بیانوي خو لږ لږ تاریخي احوال هم لري، د سلیمان تذکره یو څه د علی هجویري غزنوي کتاب ته ورته ده.

اما لباب الالباب چې د پارسي ژبې د شاعرانو تذکره ده، هم د دوی احوال او دقیقانه تاریخي کوایف نه لري بلکه زیاته برخه یې د دوی د اشعارو په نمونو ډکه کړې ده.

د سلیمان تذکره دا مزیت لري چې هم د رجالو اخلاق او احوال وايي او هم یې د کلام نمونې لري او هم د دوی روحاني مقامات او د تصوف برخه څرګندوي له دې جهته موږ د سلیمان تذکره د تذکره اولیاً او تذکره شعراً تر منځ یوه جامعه نسخه ګڼو او سلیمان یو بصیر مدقق مورخ او تذکره نګار بولو.

تر سلیمان ماکو دمخه د پښتو ژبې کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه، چې پخوا به د پښتو نثر څنګه و او څه سبك او ډول یې لاره، خو د سلیمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرګندوي، چې د دغه عصر نثرونه به دغسې پاخه وو او لکه د پارسي نثر چې هم په دغو غزنوي او غوري دورو کې متین او پوخ او خوږ و د پښتو نثر به هم ښه او د فصاحت اصولو ته نږدې و.

د سلیمان ماکو نثر که په تحلیلي سترګو ولیدل سي تر دغو درو عواملو لاندې یې نشو نما راته ښکاره کیږي، او په هغه ادبي محیط کې چې دې نثر وجود موندلی و، هم دا درې عوامل موجود و.

۱- د پښتو ژبې خپل اثر چې سلیمان پښتون و او د پښتو ژبې ویونکی و. نو طبیعي ده، چې دغه عامل به د ده د نثر پر ادبي بنیه او جوړښت پوره اثر درلود. او ښایي چې تر ده دمخه چې کوم نثاران موجود وو، د هغو د لیکولو سبك به هم پر ده درونډ اثر لاره.

۲- په پارسي ژبه کې چې کوم لوی ادبي حرکت موجود و، او د سلیمان ماحول یې نیولی و، ضرور به یې د ده پر نثر هم اثر کړی وي.

۳- په دغه عصر کې پارسي نثر ښه رشد موندلی و، هم په غزني او هم په خراسان او هم په هند کې خپل عروج ته رسیدلی و. تاریخ بیهقي او زین الاخبار او د محمد عوفي لباب الالباب او جوامع الحکایات تاریخ سیستان او بیا طبقات ناصري او نور کتب د دغه عصر

مهم منثور آثار دی، ځکه چی پښتو هم د دغه ادبی چاپېر په منځ کی ژوند کاوه، نو یی اغیزی هم طبیعی وی.

په دغه عصر کی عربی ادب او عربی ژبی هم پوره او بشپړ اثر کړی و. پخپله پارسی نثر هم په ابتدأ کی تر دغه اثر لاندی نشو نما وکړه، او د (۵۰۰ هـ ق) په حدودو کی چی کوم پارسی منثور کتب ولیکل سوه، د عربی ژبی اغیزی پکی څرګندی دی، ځکه چی پښتانه هم د عربی ثقافت سره په دغه زمانه کی پوره ارتباط لری، پر پښتو هم د عربی اثر سوی دی.

د سلیمان ماکو په حیاتی محیط کی دغه دری سایقه موجود وو، چی هر یو پر ادبی تحول او د لیك او نثر پر ډول باندی طبعا اثر کوی، او زه هم تر دغو درو عواملو لاندی د سلیمان نثر تحلیلوم.

(۱) د ده پښتو

د سلیمان نثر د پښتو ژبی له خوا دوه اړخه لری، چی دواړه هم په ادبی تدقیق او پلټنه کی خورا مهم دی. یو اړخ یی د ادا طرز او جمله بندی او د عباراتو تلفیق او سره نښلول دی، چی څنګه خپل مطالب ادا کوی، څنګه جملی لیکی، او د کلام عمومی سیاق او سباق یی څنګه دی؟

دوهم د ده د نثر کلمات او الفاظ او لغات څنګه دی؟ آیا د ده په پښتو کی هم لکه پخوانی شعرأ ځینی متروک او مړه کلمات سته که یه؟ نو پخپله د پښتو ژبی له پلوه که د ده نثر وسپړل سی روان دی اغلاق او تعقید نه لری اوږدی او پیچلی جملی نه استعمالوی او د طبیعی مکالمی رنګ لری.

سلیمان د عباراتو په تلفیق او سره نښلولو کی استاد دی، او عبارات یی لنډ لنډ او واضح دی، جملی سره پریکوی او هری مبتدأ ته بیل خبر ورکوی، د متعددو معطوفو مبتداوو د پاره په یوه خبره اکتفا نه کوی، او هم له دی جهته یی نثر وضاحت او سلاست لری. او جزیل کلام باله کیږی.

د پښتو ژبی اصلی او طبیعی رنګ هم دغه دی، چی خبری یی پری پری وی، او هر کلام ځانله مستقل وی او ډیر معطوفات ونه لری، او یوه پر بله بار سوی جملی نه وی، چی پخوانی پارسی کی هم د نثر لیکلو مقبول سبك دغه و. مګر وروسته چی د مغولو د دوری ناوړه نثر

رواج سو، دغه وضاحت او جزالت او خوږ والی یی بایلود. لاندی د دواړو ژبو څخه مثالونه وګوری. د ابو الفضل بیهقی سره پریکړی او واضحی جملی: *پس رسول بر پای خاست و منشور و نامه را بر تخت نهاد و امیر بوسه داد و بوسهل زوزنی را اشارت کرد تا بایستد و خواندن گرفت.*[٣]

د عطا ملك جوینی اوږده او سره نغښتلی معطوف عبارات چی څو قرنه تر بیهقی وروسته د مغولو د دوری په سبك لیکل سوی دی: *به سبب تغییر روزگار و تاثیر فلك دوار و گردش گردون و اختلاف عالم بوقلمون مدارس درس مندرس، و معالم علم منطمس گشته و طبقه طلبه آن در دست لگد کوب حوادث پایمال زمانه غدار و روزگار مکار شدند، و به صنوف صروف فتن و صحن گرفتار، و در معرض تفرقه و بوار معرض سیوف آبدار شدند و در حجاب تراب متواری ماندند.*[٤]

په پخوانی پارسی کی د بیهقی او د ده معاصرینو لیك له طبیعی محاوری څخه لیری نه دی، اما د مغلو تر دوری وروسته اکثر لیکونه د محاوری له پوله دونی لیری دی چی فرق یی په لومړی نظر سړی ته ښکاری.

د سلیمان ماکو پښتو نثر هم د پارسی د پخی انشا رنګ لری. کوم نثر چی په غزنوی دوره کی له ٤٠٠ هـ ق نه تر ٥٠٠ هـ ق پوری مروج و. لاندی جملات د نمونی په ډول د سلیمان ماکو له تذکری څخه راوړل کیږی:

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن تاټوبی ور ونښانده او هوری مړ سو."[٥]

خلاصه

د سلیمان نثر د عمومی محاوری څخه لیری نه دی، جملی یی پری پری دی، وضاحت لری، مقاصد لنډ لنډ ادا کوی، د یوی جملی خبر په بله پوری معلق نه پریږدی او ځینی هسی

---

[٣]تاریخ بهقی ص٤٨

[٤]جهانکشای جوینی ج ١ ص ٤.

[٥]د سلیمان ماکو تذکره.

زاړه تعابیر او ادبي مصطلحات هم لري چي اوس نسته.

د مثال په ډول*تناکی وچاودلی د پښو*. چي مقصد یي په خپل مسکن کي آرام کول او هوسایي ده.

ډیر *زښت یی ووژل*. چي په اوسني اصطلاح له لومړیو دوو کلمو څخه یوه کافي ده، او دواړي نه وایو او دا *زښت*–زخت هغه د دري–پارسي سخت دی، چي د تاکید لپاره په ساماني او غزنوي پارسي کي ډیر مستعمل و او اوس هم موږ په پښتو کي کله کله وایو مثلا *سخت یی وواهه*. بل ځای وایي:*پر نړی د ستن ړغو وه* یعني پر دنیا یي د روحانیت او ستانه توب آوازه وه، چي اوس نه *د ستن* او نه د *ړغو* کلمات سته او نه داسي تعبیر څوک کوي. ښایي چي دا د هغه وخت تعابیر وي، چي اوس له ژبي څخه وتلي او مهجور دي.

دغسي نور ډیر کلمات په دي یو څو مخو کي مومو چي اوس یي په ژبه کي استعمال نادر دی او مړه ګڼل کیږي مثلا ګروهیدل*(ګرویدن)* مصدر پخوا موجود و، او د متقدمینو په دوره کي اصلي عنصر او ماده ګروه د عقیدي معنی در لوده، لکه چي د شیخ رضي او نصر لودي په اشعارو کي د ګروه کلمه راغلي ده، دلته د سلیمان ماکو په نثر کي د دي مادي څخه وګروهید په فعلي ډول راغلي دی، چي معنی یي *ګرویدن* و عقیده کرد ده. دا کلمه په وروستیو ادباوو کي هم مستعمله وه، مثلا خوشحال خان خټك وایي:

نه یي زړه په ما نرمیږي نه ګروهیږي
خدایه څه مي سریکار شه له کافره

بمیا *(بومیا)* پخوا د رهبر او مرشد په معني و، سلیمان لیکی: څو چه *بمیا سو* د وګړیه یعني د عوامو رهنما سو، چي اوس دا کلمه متروکه او مړه ده.

دغسي دي:پاړکی (قطعه شعر) ستر څښتن (خدای بزرګ) ګڼون (شمار) کول (خاندان) دښن (دشمن) جوبله (جنګ) او نور کلمات راوړي چي اوس نه دي مستعمل او اکثر دغه کلمات تر ۱۰۰۰ه پوري لا هم په شعري دیوانو کي لیدل کیږي اما له محاوري څخه وتلي دي.

۲– د پارسي اثر

د پارسي ژبي د نثر اثر هم د سلیمان په انشأ کي ښکاري او دا د محیط یوه طبیعي اغیزه ده، چي ژبه هیڅکله ځان نسي ځني ژغورلای، ځني تراکیب او جملي د سلیمان

په نثر کی سته چی خاص د پارسی تراکیبو رنګ لری، مثلا مضاف الیه دمخه کول، لکه: *او تناکی وچاودلی د پښو* چی دغه باید داسی وی: *د پښو تناکی وچاودلی* او نور دغسی تراکیب چی د پارسی ژبی اثر پکی ښکاره دی.

سلیمان که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی، او اکثرا پښتو سوچه الفاظ لیکی، خو بیا هم د ده نثر د پارسی کلماتو له خلطه نه دی خالی او دغه محیطی اثر یی قبول کړی دی، وګوری دی د *روزګار* کلمه کټ مټ هغسی استعمالوی، لکه د پارسی ژبی پاخه پخوانی لیکوال.

بیهقی لیکی: *و به روزګار سلطان ماضی چون معدان والی مکران ګذشته شد.*

سلیمان وایی: *په روزګار د غازی شهاب الدین چی پر کفر یرغل و.* بل ځای لیکی: *په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور سړبن نومیده.*

دغه نور خالص پارسی کلمات هم د ده په نثر کی سته، لکه درخواست، سپاس، درود، خاکپای، خدای مهربان او نور... چی د پارسی ادبی اغیزی د سلیمان په نثر کی راښیی، او دا اغیزی په یوه مشترک چاپیر کی د ژبو تر منځ یو طبیعی او حتمی امر دی، مخصوصا د پښتو او پارسی تر منځ چی له یوی ریښی څخه دوی اریایی ژبی دی.

۳- د عربی اثر

د سلیمان په نثر کی تر پارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او درونذ ښکاری او د دی علت همدا دی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو دینی او درسی ژبه وه، او که به چا له علمه سره مینه درلوده، هغه طبعا عربی زده کوله، ځکه علم یوازی په عربی ژبه کی و، او داسی هم ښکاری چی سلیمان یو متدین او تصوف ته مایل او د دینی علومو طالب سړی و، ځکه چی دغه ټول په عربی و نو به سلیمان عربی کتب لوستلی وی، او د ده د حیات په چاپیر کی به د عربی ادبی او دینی او تصوفی اثر خورا کلك او هم ډیر و.

د عربی اثر یوازی په پښتو نثر کی نه دی، بلکه د سامانی او غزنوی دوری د پارسی نثر په شهکارونو لکه د بلعمی تاریخ او تفسیر طبری او د بیهقی تاریخ آل سبکتګین او نورو ټولو کی د عربی نثر هسی واضح او ښکاره اثرونه لری، او د پارسی په نثر کی په څرګند ډول، نو پښتو نثر خو له یوی خوا مستقیما د عربی تر اثر لاندی و او له بلی خوا یی له پارسی نثره

استفاده کوله چی هغه هم د عربی له اغیزو څخه خالی نه و، نو له دغو دوو جهتو څخه د سلیمان په نثر کی د عربی اثرونه خورا څرګند او ښکاره دی.

یو پښتون معاصر لیکوال د سلیمان پر نثر هسی لیکی: "غټه خبره چی په دی نثر کی نظر ته راځی دا ده چی په دی کی عربی رنګ معلومیږی، جمله بندی او ادا د پارسی د عربی تأثیر لاندی ده. زه دا نه شم ویلای چی هغه وخت ګوندی د پښتو طبیعی آهنګ دغسی و،بلکه کیدی سی، چی پخپله سلیمان د عربی تعلیم یافته اوسی، نو ده چی د پښتو نثر لیکلی دی، طبعا د عربی تر اثر لاندی راغلی دی. د سلیمان په عربی تعلیم باندی دا خبره دلالت کوی، چی د ده په نثر کی عربی الفاظ لکه قطب، قدوة الواصلین، مراقد او داسی نور شته، او صحیحه خبره دا ده چی په دغه وخت کی پرته له عربی څخه بله د تعلیم ذریعه وه هم نه."

دا چی موږ وویل چی د ده په نثر کی د عربی اثر معلومیږی، د لاندی جملو څخه ښه تر څرګندیږی:

۱. وایم حمد او سپاس د لوی خاوند.

۲. نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی.

۳. سړبڼ نه درلود زامن.

٤. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سربڼ ته نصیب کړه دونی زامن چی تر وس تیر سو ګڼون د هغو.

٥. یکه سوه مزکه د پښتنخا د دوی په کول.

په پورته جملو کی د عربی رنګ څرګند دی. څوک چی د عربی سره آشنایی لری، هغوی پخپله پوهیږی زه نه غواړم چی د نحو او جمله بندی د اصولو په بیان چی یو رقم تحصیل د حاصل دی، خپل مضمون اوږد کړم هو دومره قدری به ووایم چی دغه جملی نن ورځ موږ په پښتو کی څه رنګ ادا کوو وګوری:

۱. د لوی خدای حمد او سپاس وایم.

۲. داسی نقل کاندی چی شیخ بیټنی د کسی په غره اوسیده.

۳. سړبڼ زامن نه درلودل.

٤. مهربان خدای د اسماعیل په برکت سړبن ته دونی زامن ورکړه چی اوس د هغو ګڼون تر وس تیر شو.

۵. د دوی په کول د پښتونخوا زمکه ېکه شوه.[۱]

اوس که موږ د سلیمان ماکو دغه څو جملې په غور وګورو نو په ټولو جملو کې فعل تر خپلو متعلقو مفاعیلو دمخه راغلی دی، چې دا د عربی اثر ښکاری، مثلا که لومړی جمله په عربی وی نو به *الحمدلله العظیم* وی چې د پښتو جملی رنګ یی هم دغسی دی. او د عربی د تلقید اثر پکی ځلیږی، او دا د عربی ژبی د جمله بندی تقلید له ٤٠٠ هـ ق څخه په پارسی کی هم مروج و، چی د بیهقی دا جملی یی ښه څرګندوی: *امیر گرد بر گرد قلعه* بگشت، جنگ *جایها* بدید، ننمود پیش چشمش و همت *بلند* و *شجاعش آن قلعه* و مردان *بس چیزی*. بل ځای وایی: *امیر نشاط شراب کرد، و ننمود بس طربی که دلش سخت مشغول بود*.

په پښتو جملو کی چی د سلیمان له نثر را واخستلی سوی، کټ مټ دغه اثر څرګند دی، لکه چی هم تاسی ته ښکاره سوه دغسی هم *نقل کاوه سی* یا *هسی نقل کاندی* د عربی اثر دی، چی لیکوالو به د عنعنی پر وخت راوړ او دا رسم هم په پښتو او هم په پارسی کی پاته سوی دی.

د سلیمان ماکو د نثر ممیزات

اوس هم چی د پښتو د لومړی نثر اساسی عناصر یعنی د پښتو او پارسی او عربی اغیزی وڅیړلی سوی یو څو مهم ادبی ممیزات هم لاندی ذکر کیږی، چی په دی نثر کی لیده سی.

۱. ایجاز

د سلیمان د نثر یو څرګند مزیت د جملو ایجاز دی، چی دغه ممیزه یی د پارسی له قدیمه نثره سره شریکه ده، تر غزنویانو دمخه تر (٤٠٠ هـ ق) پخوا د پارسی نثر نهایت مواجز او جملی یی لنډی دی، چی دی مطلب ته ما دمخه اشاره وکړه.

---

[٦] کابل کلنی ۱۳۱۹ ش کال ۳٤۲ مخ د مرحوم خادم لیك

۲. توصیف او توضیح

د سلیمان په نثر کی ځینی جملی داسی سته چي فقط د توصیف او ښو څرګندولو لپاره راوړلی سوی دی، دا مزیت د پارسی په سامانی سبك کی لږ و، خو د غزنوی دوری لیکوالو ښه پسی ډیر کړ او د مطلب د روښانولو لپاره یی ځینی پله پسی جملی راوړلی چی مقاصد ښه پسی واضح سی.[۷]

د مثال په ډول: *په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی ځمکو پایږم.* بل مثال: *شیخ بیتنی هوسید په غره باندی او هلته دیره و.* بل مثال: *د دوی په خدمت خاکپای وم، او هر کله په سلام ورته ولاړ.* چی په دغو مثالو کی دوهمی جملی د توضیح او توصیف لپاره راغلی دی.

۳. د افعالو تکرار

د پارسی پخوانی لیکوال تر غزنوی دوری دمخه د هری جملی لپاره د فعل ذکر لازم ګڼی که څه هم یو فعل په جملو کی مسلسلاً تکرار لا هم سی د افعالو تکرار لکه وروسته چی یو ادبی عیب وګڼل سو، د سامانی عصر په نثر کی عیب نه و، بلکه د الفاظو تکرار او د جملو تکرار هم کیده، او دغه تکرار په اوستا او پهلوی ژبو کی هم و، چی پارسی ژبی ته راغلی و، او دا یو قدیم ادبی سنت ګڼل کیده.[۸]

د مثال په ډول رودکی د ځوانی د غاښو په صفت کی داسی وایی: *سپید سیم رده بود و در و مرجان بود، ستاره سحری بود و قطره باران بود.* چی بود څلور واره پکی تکرار سوی دی، یا مثلا لکه دا جملی چی د (۳٦۰ هـ ق) د حدودو دی: *من خواستم که کتابی بنا کنم و هر چه شایسته اندرو یاد کنم... و بس قوتها شان پیدا کنم.*[۹] د سلیمان په نثر کی هم دغه د افعالو تکرار سته چی د قدیمو نثرو اثر دی او کله دونی ډیر افعال ذکر کوی چی په یوه لیکه کی څو مکرر فعلونه راوړی، د مثال په ډول: *بختیار په ښنتو سندری کړینه، اوښی توینه، خدای ته ناری کړی غلبلی کړی، پاړکي لرینه.* و ګوری پنځه فعله په یوه سطر کی سره یو ځای سوی دی، چی دوه کټ مټ تکرار هم دی.

---

[۷] سبك شناسی ج ۲ ص ٦۹

[۸] سبك شناسی ج ۲ ص ۵۵

[۹] الابنیه عن حقایق الادویه، د ابو منصور علی هروی لیك

دلته باید دا هیر نه سی چه د ژبې دغه طبیعي او روان سبك ډیر ښه دی، او د افعالو د حذف او عطف ناروا دود وروسته رواج سوی دی، چې کله کله د کلام رنګ او خوند هم ور واوړي. موږ باید په اوسنی نثر کې دغه د افعالو د حذف بدعت رواج نه کړو، او د قدیم طبیعي او خوږ سبك پیروي وکړو.

٤. د روابطو حذفول

لکه دمخه چې مو وویل قدماوو د فعل تکرار عیب نه باله، او یو فعل یې مکرر هم د څو جملو په پای کې راوړ، خو تر (٤٠٠هـ ق) را وروسته په غزنوي دوره کې لیکوالو په مطعاطفو جملو کې په قرینه سره د ځینو روابطو حذف رواج کړ، او کلام ته یې ښو راز نوی بلاغت وباخښه. د مثال په ډول د بیهقي په دې جملو کې *است* رابط فعل محذوف دی: خیمه *مسلمانی ملك است و ستون پادشاه و طناب و میخها* رعیت. وروسته *ماند* فعل دری ځایه حذف سوی دی:*پس چون نګاه کرده آید، اصل ستونست، و خیمه بدان بپا بست و هر گه وی سست شد و بیفتاد نه خیمه و نه طناب و نه* میخ. هم چې باید داسې وای: نه خیمه ماند، نه طناب ماند نه میخ ماند.[10]

د سلیمان نثر لکه د تکرار افعال زوړ خاصیت چې لرې دغسې هم د غزنوي دورې د پارسي رنګ پکې ښکاري، او اکثر افعال حذفوي، او له تکراره یې ځان ژغوري. د مثال په ډول:*وایم حمد و سپاس د لوی خاوند، او درود پر محمد مصطفی چې دی بادار د کونینو او* رحمت د *ثقلینو*...چې یو *وایم* له درو ده سره او بل *دی* له رحمته سره محذوف دی.

٥. د ترمیم حروف

د سلیمان د نثر یوه بله مهمه ممیزه دا ده چې د افعالو په پای کې د ترنم یو نون زیاتوي. او دا هغه خاصیت دی، چې وروسته د پیر روښان او درویزه په سبك کې خورا ډیر سوی او یو فني رنګ یې موندلی دی، یعنې د مسجعو جملو په پای کې د ترنم یو نه زیاتیږي. دا ترنم د پښتو لنډیو په آخرنیو سلاییلونو کې عام دی، لکه خورینه، کوینه، راوړینه، د خوری، کوی، او راوړي حالي افعالو پر ځای. مثالونه: او سندری کړینه، یا اوښی تویوینه یا پاړکی لرینه. چې دلته د کړي، تویوي، لرې افعال کافي دي او *(نه)* زاید دی.

---

[10] سبك شناسی ج ۲، ص ۷۲

سجع او موازنه

پخوانو لیکوالو به کله په جملو کی د سجع او موازنی په ډول کلمات راوړل چه د پارسی نثر په سامانی او غزنوی دوره کی دا رعایت لړ و، مگر وروسته چی فنی نثر د عربی په تقلید پیدا سو، دا کار ډیر مبتذل او عام سو. بیهقی هم کله داسی اشجاع لری، د مثال په ډول: *فصلی خوانم از دنیای فریبنده، بیك دست شکر پاشنده، و بدیگر دست زهر کشنده.*[11] د سلیمان نثر که څه هم مسجع نه دی خو لکه بیهقی او نور کله داسی موازن او مسجع کلمات لری او لکه چی وویل سوه، د افعالو په پای پوری یونه د ترنم لپاره نښلوی، چی مسجع هم سی دا جملی هم دغسی رنگ لری: *او مراقد اولیا او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل.*یا په *جوبله کی ملکیار دا پاړکی وویل، چی غازیان وپاریدل او په څیر د زمریو ور توی سول.* دا د سلیمان په نثر کی ځنی داسی اثرونه نه سته چي د پارسی د سامانی او غزنوی دوری سره نژدی کیږی او کوم ادبی جریان چی تر ده دمخه دری څلور قرنه په منځنی آسیا کی موجود و سلیمان له هم هغه څخه متاثر ښکاری. اما دا زموږ استنتاج او څیړنی چی فقط د ده د کتاب پر یوه څو مخو باندی سوی دی، په کامل ډول د هغه عصر د نثر عمومی ممیزات نه سی ښوولای، البته که بل یو منثور اثر له دغه عصره، زموږ په لاس کی وای نو به مو د حتم او یقین په ډول څه ویلی وای. له دی جهته هم له دغه بحث او پلټنی تکمیل هغه وخت ته پریږدو، چی د پښتو نثر نوری زړی نمونی پیدا سی. او ښایی چی دا کار زموږ آیندگان پای ته ورسوی. او دغه اوسنی ارمانونه او منتج معلومات یا نقض کی یا تایید.

د سلیمان د نثر ځینی ناوړ ترکیبونه

تر اوسه موږ د سلیمان د نثر ښیگړی در وښودلی، او د پارسی او عربی کومی اغیزی چی پکی ښکاری تحلیل سوی. په دی نثر کی ځینی غوټه او سره نغښتلی عبارات او تراکیب هم سته چی ناوړ او غیر متحسن ښکاری. ځکه د کتاب بشپړه نسخه نسته، او هم دا څو

[11] سبک شناسی ج۲ ، ص۷۳

پانې چې پیدا سوي دي په خورا بد خط دي، او سړي نسي ویلای چې دغه تعقیدات او ناوړه تراکیب پخپله د مولف او که د ناسخ او لیکونکي تصرف یا سهو ده؟

موږ چې د دغو څو پاڼو شیاق او سباق ته ګورو، ځکه چې د مولف نثر سهل روان او خوږ دی نو دا ویلای سو، چې دغه یو څو جملې او مغلق تراکیب به د ناسخ تصرف یا سهو وي.

دا لاندې تعابیر څرګند او خواږه او د بلاغت له اصولو سره سم په نظر نه راځي:

موسی چې ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چې سند باله سي. لرغوني برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی دی، د سنزر لاس ونیو وګروهید او پر نړی د ستن رغو وه.

متن

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو، لوی لوی رحمتونه دي وي د هغه استازي پر آل او یارانو چي دواړه جهانه په دوی دي روښان اما بعد زه غریب خاوري سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزی چې په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دي مځکو پایږم، په سن دولس شپږ سوه د هجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځیدم او مراقد او اولیا او واصلینو مي پلټل، او په هر لوري مي کاملان موندل، او د دوی په خدمت کي خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ.

چې له دي سفره په کور کي کښینستم او تناکي مي وچاودلې د پښو، بیا پاڅیدلم او له ځښتنه مي مرستون سوم چې احوال د هغو کاملانو وکاږم او د دوی چې هغه ویناوي پاته کړي دي او پښتانه به لولي اوس.

ذکر قدوة الواصلین شیخ مشایخ بیټنی

چی د خدای په پیژندګلوی تر ټولو، لوی او بزرګ، نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی او هلته ډیره او ده به هر کله څښتن باله او روزه به و، په شپو به د خدای په عبادت بوخت و.

نقل هسی کاندی یارانو چی په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو، د اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غره، چی زه هلته تللی وم.

نقل کاندی چی بیټنی سپین ږری سو، نو ده به هر کله څښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کاله او د سړبن او غرغشتی په کول کی برکت کښیږده، بادار قبول کړه د ده درخواست، او ډکه سوه زمکه د پښتنخا د دوی په کول.

نقل کاوه سی چی شیخ بیټنی به ډیر تر ډیر دا سندری لولی او د کسی غره کی به ګرځیده په شپی:

لویه خدایه، لویه خدایه	ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوی کی	ټوله ژوی په ځاری کی
دلته دی د غرو لمنی	زموږ کیږدی دی پګی پلنی
دا وګړی ډیر کړی خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!
دلته لږ زموږ اور بل دی	ووږ کورګی دی ووږ بورجل دی
مېنه ستا کی موږ میشته ېو	بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مزکه نغښته ستا ده	د مړو وده، له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چی په ډېلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی

وروښانده، او هم هوری مړ سو.

نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پېنا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شېخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډېر زښت (یی) ووژل.

نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ځښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی په جوبله کی ملکیار دا پاړکی وویل، چی غازیان وپاریدل، او په ځیر د زمرو ور توی سول:

ځښتن مو مل دی اوس مو یرغل دی
ایواد د بل دی غازیانو گوری
ځښتن مو مل دی
توری تیری کړی دښن مو پری کړی منگولی سری کړی
څه له به تښتو
ځښتن مو مل دی
گه ټینگ کړو زړونه پر بری یونه چی زمری یونه

اسلام را څخه دی
ځښتن مو مل دی
غازیانو راسی ټول شا و خوا سی د شهاب په ملا سی
د شهاب په ملا سی
ځښتن مو مل دی

نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه به تل تتله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به (یی) کاوه داشیخ د سړبن زوی و:

تښته وکړه له ابلیسه چی ابلیس لعین ښکاره سی
هلته ورکه پلوشه سی ټول نړی توره تیاره سی
سړی وران سی له ابلیسه غوځ د پس په کټاره سی
که هر چا ابلیس خرڅ کړ نو بی هلته ننداره سی

که سړی ابلیس ته پر سو   نو پر کور د ویر ناره سی

نقل کاوه سی چی بختیار می ستر ستانه و، له د نه څرګند سوی دی، هغه کرامات چی مو وګروهید او وویل موسی چی ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی، لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی (و) د سنزر لاس (یی) ونیو وګروهید او پر نړی (یی) د ستن ړغو وه، او د خدای وګړیه به (یی) را بلل په سمی څو چی بمیا سو د وګړېه. بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړي، پاړکی لرینه چی یو یی دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ   راته وګوره ملوکی!
په بیلتون کی دی وباسم   له خوږ منه زړګی کوکی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

د بیلتون اورونه بل دی   هر ګړی می زړګی سوځی
لیونی یمه د مینی   سوځم زه لکه پیلوځی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!
غوړولی دی اوربل دی   اور زما په زړګی بل دی
زه بختېار خاوری ایری شوم   په اور سوی می کوګل دی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

تعلیقات

د دی کتاب دغه څو پاڼی چی دمخه راوړل سوی، په هغو کی د شیخ بیټنی ذکر داسی سوی دی: *نقل هسی کاندی یارانو چی په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو...*[12]

نعمت الله هم دغه عنعنه په مخزن افغانی کی هسی لیکی: *نقل است که سربن برادر کلان بیتنی مفلس بود و از سعادت فرزند هم محروم بود. روزی سربن به خانه برادر خود که شیخ بیتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعا تو در باب جمیع خلایق مستجاب است در باب من توجه نمیفرمایی. حضرت شیخ بیت فرمود که یك پسر مرا ببر و پرورش نما... آخرالامر شیخ پسر خود اسماعیل را به برادر خود سربنی داد...*[13] په دی ډول زموږ لمړی مورخ سلیمان ماکو قول خو تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی. مګر یو له بله ربط او نژدیوالی سره لری او دا ښکاره کوی چی تر زرم هجری کال مخکی هم د شیخ بیټنی له بابته پښتنو معنعن او مستند روایات درلودل.

د شیخ بیټنی نور روایات موږ ته نه دی معلوم او نه د ده د ژوند وخت مورخانو تصریح کړیدی. فقط له پټی خزانی له لیکونو څخه ښکاری چی اسماعیل د بیټ نیکه زوی د خرښبون معاصر و، دغه سړی په کال ٤١١ هـ ق مړ سوی دی، نو چی د اسماعیل د ژوند وخت د ٤٠٠ هجری حدود وی، ښایی چی پلار او اکا یی هم د ٣٥٠ ه په حدودو کی ژوندی وی.

د شیخ بیټنی اشعار

د پښتو په پخوا نو اشعارو کی د شیخ بیټنی یو مناجات ډیر قیمیتی دی، او دا ادبی ټوټه سلیمان ماکو پخپله تذکره کی هسی راوړی: *نقل کاندی چی شیخ بیټنی سپین ږیری*

[12] د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا

[13] مخزن افغانی قلمی

سو، نو ده چی هر کله ښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کول او سړبن او غرغښت په کول برکت کښیږده، بادار قبول کړ د ده درخواست، او ېکه سوه ځمکه د پښتونخوا د دوی په کول. نقل کاوه سی چی حضرت شیخ بیټنی به ډیر تر ډیره دا سندری ولولی او د کسی غره کی به گرزیده په شپی:

لویه خدایه، لویه خدایه! ستا په مینه په هر ځایه

لکه چی وویل سوه، دا شعر د ۳۵۰ه په حدودو اړه لری، او له الفاظو او کلماتو یی هم دغه مطلب ښکاری هغه لغات او کلمات چی پکی راغلی دی، اوس ځینی په دغو معناوو مړه دی، مثلا ژوی اوس څوک د مخلوق او حیوان په معنی نه وایی، فقط په زړو ادبیاتو کی کله کله وینو او که دغه کلمه په فعلی معنی واخلو یعنی (ژوند کوی) دا تعبیر هم زوړ دی، او اوس مستعمل نه دی. دغسی هسك هم دلته د آسمان په معنی دی او دا کلمه پدغه مفهوم ډیره زړه ده، پخوا یی آسمان ته هسك وایه مگر اوس هر لوړ شی ته هسك وایو او دا لغوی تحول وروستنی دی. لکه د عربی سما چی آسمان ته هم وایی، او د هر ځای لوړي خوا ته هم وایی.

پر دی شعر د پردیو ژبو اغیزه هم لږ ده او له هغو زړو اثارو څخه دی کوم چی په غرو کی ویل سوی دی، او د عربی او پارسی ژبو له اغیزو څخه تش وی، لکه د امیر کروړ او لودیانو اشعار، مثلا په ټول شعر کی یوه پردی کلمه نسته او فقط د خدای مشترکه کلمه لری، چی هغه هم ښایی د پښتو په ریښو کی ډیره نژدی وی، او د دی سوچه توب علت هم دا دی چی بیټ نیکه په کوه سلیمان کی اوسید او پر ژبه یی د نورو ژبو اثر نه و سوی. د شعر وزن او عروض هم د پښتو ملی بدلو ته ډیر ورته دی او یو تکرار کیدونکی کسر لری (لویه خدایه، لویه خدایه) چی دغه قدیم ادبی رنگ تر اوسه هم د پښتنو په بدلو کی لیدل کیږی، او ښکاری چی یو پخوانی ادبی مزیت دی، دا شعر د مضمون او ادبی فکر له پلوه هم پخوانی اریایی سندرو ته ورته دی، ځکه چی په پخوانو اریایی اقوامو کی (کوله–کول) ډیر اهمیت درلود ، او پر دغه کول باندی اکثر اجتماعی تشکیلات بنا وو، او دوی هر کله خپلی کورنی او کهولونه ډیرول او کورنی یی د ټولو نعمتونو مرکز گڼله.[14] د شیخ بیټنی دا شعر که له ریگویدا سره مقابله کړو، نو د مضمون له پلوه له دی مناجات سره نژدیوالی لری: خدای د ژوند واکمن دی، مالك الملك دی، دی ښاغلی کورنی سړو ته ورکوی. خدایه موږ ستا مریی یو، بی اولاده، بی

---

[14] د گوستا لوبون تمدن هند ص ۱۸۸

ښيګڼې مو مه وژنه ...[15]

اسماعيل

د پښتو مورخان او د آسمأالرجال خاوندان ليکي چې اسماعيل په اصل د شيخ بيټني زوی، خو د خپل تره سړبن په کور کې لوی سوی و نو ځکه په سړبن مشهور دی، لکه سليمان ماکو چې ليکي: *اسماعيل د شيخ بيټني په کور کې لوی سوی و، او د سليمان په غره کې ميشته او هم هوری وفات سو.* دا مورخ وايي: *د اسماعيل مرقد واقع د کسی پر غره چې زه هلته تللی وم...*

دغه روايات نعمت الله هم کټ مټ په مخزن کې داسی تاييد کوی: *چون اسماعيل به سن رشدی رسيد و از رياضات شاقه به مراتب ولايت رسيد و اين شيخ اسماعيل سړبنی پسر حضرت بټ است...شيخ اسماعيل سړبنی قدس سره صاحب عبادت و رياضت شاقه بود و مقتدای وقت به علوم ادنی، کاشف اسرار طريقت و حقيقت بوده در ولايت (روه) چون به وطن مأطوف رسيدند به مقام خواجه منزل گرفتند و خلايق از جايهای دور به ملازمت شتافتند.*

سليمان ماکو او نعمت الله هروی دواړه وايي چې د اسماعيل د ژوندانه ځای کوه سليمان و، بل ځای نعمت الله مورخ تصريح کوی چې د ده مزار په هغه ځای کی دی چې وازه خوا يی بولی او وازه خوا د سليمان د غره په لمنو کی ده. علاوه پر دغه په پټه خزانه کی هم د اسماعيل احوال ليکل سوی او وايي چې دی د خرښبون معاصر و، ځکه چې د خرښبون وفات په ٤٢١ ه کی دی نو موږ د اسماعيل د ژوند عصر هم دغه ګڼو.[16]

اسماعيل د خپلي کورنی مشهور عابد او د خدای دوست سړی و، د مخزن افغانی له رواياتو څخه ښکاری چې دی له خپله کوره په سياحت هم تللی و، او له لويو اولياوو سره ملاقی سوی و.

---

[15] ريګويدا، باب ٧، ف ٦، سندره ٧

[16] پټه خزانه د ٢١

د اسماعیل اشعار

د اسماعیل اشعار موږ ته په دوو وسیلو را رسیدلی دی، لومړی شعر یی هغه دی چی سلیمان ماکو پخپله تذکره کی په دی ډول را نقل کړی دی: *نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه تل تر تله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به یی کاوه دا شیخ د سړبن زوی و.*

تښته وکړه له ابلیسه — *چی ابلیس لعین ښکاره سی*

ټول پاړکی په متن کی راغلی دی. د اسماعیل یو بل شعر چی د ده پر خاندانی احساساتو دلالت کوی ، د پټی خزانی لیکوال په دی شرح لیکی: *هسی وایی* چی یو وقت خرشبون *بابا د اسماعیل د سړبن او بیټنی نیکه په مخ کی ناست و، د دوی کور و د کسی پر غره نو خرښبون د پلار او تره له خوا* په تګ او رخصت ماذون سو، *اسماعیل* نیکه *داسی ناری وکړلی:*

که یون دی یون دی — مخ کی بیلتون دی
که وروره وروره — خرښبون وروره
ته چی بیلتون کړی — زما ویر وګوره
چی ځی مرغی له — توری کرغی له
همزولی پاته — ځی چی برغی له
د خدای دپاره — خرښبون یاره
چی هیر مو نه کړی — زموز کول واړه
زړه می رپیږی — یار می بیلیږی
بیلتون یی اور دی — ځان په سوځیږی

لکه چی معلومه ده اسماعیل یو روحانی او د متصوفینو مل سړی و، نو ځکه د ده په لومړنی شعر کی د وعظ او تلقین او نصیحت رنګ سته. او ځینی عربی لغات هم پکی راغلی دی، چی د ده روحانی حیات ښکاره کوی، اما دوهم شعر خاص په ملی وزن دی او د پښتو ژبی د مخصوصو عروضو او آهنګ نمایندګی کوی، او پردی لغات هم نه لری، نو ځکه ویلای سو چي دا شعر هم د پښتو ژبی په زړه دوره اړه لری، او په هغو اشعارو کی حسابیږی، چی

د نورو ژبو اثر پر لږ سوی دی، او داسی ناری تر اوسه هم د پښتو ژبی په افسانو کی ستره چی شعری وزن او عروض یی مخصوص دی، او په یوه خاص آهنگ ویل کیږی.

ملکیار غرشین

غرشین د پښتنو یو مشهور ستانه قوم دی، چی پخوا یی یو وچ غر سر سبز او آباد کړی و، نو ځکه دوی غرشین بولی، او دا قوم د کندهار خواوو کی اوسی او په شمیر ډیر لږ دی.[17]

ملکیار له دغه قومه یو خورا ستانه او مشهور سړی دی، چی د پښتنو مورخانو د ده ذکر پخپلو مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله هروی لیکی چی: *ملکیار د شیخ ابوبکر طوسی معاصر او په ډیلی کی یی یو ځای درلود، چی سلطان شهاب الدین غوری د ملتان د یرغل پر وخت ده ته بخښلی و، او* د ده مرقد *هم هوری دی.*[18]

دا روایت چی نعمت الله کښلی دی، څو سوه کاله دمخه سلیمان ماکو همدغسی روایت راوړی دی او ځنی ښکاری چی د ملکیار د ژوند وخت د سلطان معز الدین غوری عصر و او دی په جګړو کی د سلطان ملګری هم و ځکه چی سلطان لومړی پلا پر ملتان په ۵۷۱ ه حمله کړی وه، نو د ده د حیات زمانه هم په دغو وختو کی تخمین کولای سو.

سلیمان ماکو د ده په احوال کی هسی لیکی: نقل *کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین* چي پر کفر یرغل و، *شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین* چی په *ډېلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی وروښانده، او هم هوری مړ سو.* نقل کاوه *سی* چی په جوبله کی *مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو* په کټارو پینا، *او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شېخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل.* نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر *اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا* هم نه و په برخه سوی د *چا* هیڅکله، په *هیڅ ځای کی.*[19]

---

[17] حیات افغانی ص ۱۵۲

[18] مخزن افغانی قلمی

د سلیمان ماکو له دغه بیانه ښکاری چی ملکیار یو غښتلی او توریالی سړی هم و، او د توری او ادب له ښبتنانو څخه و چی د سلطان سره یی په جهادو او جګړو کی ملګری کړله، داسی ښکاری چی ملکیار تر جنګیالی توب او توریالی توب علاوه، ادبی ذوق هم درلود، پخپله هم شاعر و، او د نورو پښتنو شاعرانو اشعار یی تل لوستل، لکه چی سلیمان ماکو د شیخ اسماعیل سړبنی شعرونه د ملکیار له خولی را نقل ګړی دی.

د زهد، تصوف او عرفان له پلوه هم ملکیار ښه شهرت لری. او مورخان د ده له نامه سره پران هم لیکی او د ده عرفانی شهرت دونی ډیر و چی تخمینا دوه نیم سوه کاله وروسته سلطان فیروز شاه (۷۲۵–۷۹۰ هـ ق) ډیلی ته نژدی فیروز آباد بنا کړ نو هلته دی پاچا د شیخ ملکیار پران په یادګار یو سرای هم جوړ کړ چی د هغه عصر مورخ ضیأ الدین برنی یی په ۷۵۸ ه ق کال ذکر کوی لکه چی مورخان تصریح کوی.[20] ملکیار په دهلی کی اوسیده، او هم هوری مړ سو، او په دغه ښار کی د شیخ ابوبکر طوسی له مزاره سره یو ځای ښخ دی او سلیمان ماکو د ده یو شعر داسی را نقل کړی.

پر هغه میدان کی شیخ ملکیار د سلطان معز الدین د لښکرو سره یو ځای جنګیدی او نژدی و چی د سلطان لښکر ماته وکړی، نو دی توریالی ادیب او عارف یوه د ننګ او جنګ سندره وویله، او لښکریان یی همت شجاعت او توریالیتوب ته تشویق کړل. څو په پای کی بریالی سوه، او د جنګ پر ډګر یی سوبه په برخه سوه.

سلیمان لیکی: په جوبله کی *ملکیار دا پاړکی وویل غازیان وپاریدل او* په *څیر د زمریو ور توی سول.*

ښبتن مو مل دی | *اوس مو یرغل دی* | *هیواد د بل دی*

د ملکیار دا شعر چی په بشپړ ډول د تذکرة الاولیا په متن کی محفوظ دی، د قدیمو اقوامو د حسیاتو او رجز رنګ لری، له هغو سندرو څخه دی، چی پخوانو پښتنو به د جګړی پر میدان ویلی، او مقصد یی دا و چی د زلمو احساسات تاوده کړی او پر جنګ یی ښه وپاروی. د دی شعر عروضی کیف او الفاظ او کلمات سوچه دی. او لکه نور وګړنی (عوامی) اشعار یو تکراریدونکی کسر هم لری. چی د هر بند په پای کی ویل کیږی، او د پښتو د

[19] تذکرة الاولیا

[20] تاریخ فیروز شاهی ص ۱۳٤

مخصوصو اشعارو یو ښه خاصیت دی. شاعر په حقیقت کی یو مبلغ هم دی، او په هر ځای او هره موقع کی د خپلو ویناوو د اغیزمن کولو لپاره د بیان طرز او اسلوب داسی ټاکی چی د ده وینا پر اوریدونکو باندی اغیزه وکړی او د شعر مقصد حاصل شی.

په دی پاړکی کی هم ملکیار د غوری سلطان د جنګیالو د پارولو دپاره دوی ته داسی خطابونه کړی دی، چی باید په اوریدلو یی متاثر سوی وی، او په دوی کی یو ملی او دینی احساس پیدا سوی وی. دا پاړکی بیله نومو نور ټول سوچه پښتو دی، او په آخر پاړکی کی (ملا) د ملګری او همراهی په معنی زړه کلمه ده، چی د اسعد سوری په قصیده کی هم راغلی ده. او له دی څخه هم ښکاری چی دا شعر د پښتو ژبی په قدیمه دوره اړه لری، او په دغه وخت کی لا داسی قدیم کلمات مړه نه وه او له استعماله نه وه لویدلی. د پښتو په پخوانیو اشعارو کی د امیر کروړ سوری تر شعر وروسته دا لومړی جنګی اثر دی، مګر فرق یی دونی دی، چی امیر کروړ پخپل شعر کی د یوه زبردست او غښتلی قاید رنګ لری او د یو نامور اتل په ډول شعر وایی خو ملکیار دلته د یو مبلغ په دود خبری کوی، او غواړي چي ملي احساسات په دیني تبلیغ کي وغورځوي او له خپله عرفانی مقامه هم کار واخلی، او د شعر په وسیله د لښکرو روح تقویه کړی نو ملکیار په پخوانو شاعرانو کی هم عارف و هم شاعر، هم جنګیالی او دا دری سره خواوی د ده په شعر کی سته.

قطب الدین بختیار

قطب الدین د احمد زوی د موسی لمسی په قوم پښتون بختیار او د خپل عصر له نومیالیو څخه چی تر اوسه هم په هند کی لوی شهرت لری. پردیو مورخانو دا سړی نه دی پیژندلی او د ده پښتونوالی ذکر یی نه دی کړی. مګر د پښتنو مورخانو دی د پښتنو په عرفانی مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله په مخزن کی د ده مناقب په تفصیل راوړی، او داسی وایی: *حضرت خواجه قطب الدین بختیار کا کی قدس الله سره نام پدر شان احمد بن موسی است ساکن اوش بود که از توابع بغداد است، و تولد آن برگزیده در سنه پانصد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد، چون سال عمر ایشان به بیست و پنج رسید، حضرت معین الدین سجزی با آن مکان تشریف آورد خواجه قطب الدین بختیار دست انابث بذیل هدایت ایشان در آورده مرید شد...بعد بر فاقت شیخ جلال الدین متوجه هندوستان شدند در بلده ملتان به*

غوث العالم شیخ بهاالدین ذکر یا ملاقات نمودند...[21]

په دی ډول نعمت الله د پښتنو مورخ قطب الدین بختیار د خپل کتاب په ډیرو ځایو کی دی (قطب افغان) بولی، او د ده د نورو هم قومانو مشاهیرو نومونه هم راوړی لکه خواجه یحیی بختیار، شیخ شهاب بختیار شاه ابوبکر بختیار او نور.

دا خو ښکاره ده چی بختیار د پښتنو یو خورا مشهور او ستانه قوم دی، چی تر اوسه هم د سلیمان غره په شا او خوا کی پوندگی او سوداگری کوی، نو ځکه چی پردی مورخان د پښتنو په دغه قوم نه و خبر نو یی قطب الدین پښتون نه دی لیکلی، تش د ده سره بختیار لیکی، فرشته وایی چی دی په اوش کی زو کړی دی، چی د ماورأ النهر له ښارو څخه و[22] ابو الفضل هم دی د فرغانی د اوش بولی.[23]

اوش یا اوچ خو دوه زاړه ښارونه وه چی د سیحون پر هغه بله غاړه ودان وه[24] ابن خردابه وایی: دا یو لوی کلی و چی له قبا څخه اوه فرسخه لیری و او اوزگند ته لس فرسخه پروت و[25] یاقوت هم دا دوه کلی بیل بیل یادوی اوش له فرغانی څخه او اوچ د سیحون پر غاړه کښی[26] نو که موږ د نورو مورخانو دغه قول چی قطب الدین په اوش کی اوسیده منو ځکه چي د ده پښتنواله پښتنو مورخانو تصدیق کړی ده، نو دا ویلای سو چی د ده نیکه یا پلار به هغی خوا ته تللی او قطب الدین به هلته زو کړی وی. دلته دا خبره هم د غور وړ ده چي زموږ پښتون مورخ سلیمان ماکو په خپله تذکره کی د دی قطب الدین ذکر داسی کړی دی*نقل کاوه سی چی بختیاری ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی مو وگروهید او پر نړی (یی) د ستن پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی.*[27]دا روایت خو د قطب الدین د نیکه تگ له خپله وطنه ثابتوی، مگر د ماورأ النهر پر ځای

---

[21]مخزن قلمی افغانی

[22]تاریخ فرشته ص ۳۲۸

[23]آئین اکبری ج۲ ص ۱۶۹

[24]حدود العالم ص ۲٤

[25]المسالك و الممالك ص ۳۰

[26]معجم البلدان ج۱ ص ۳٦۸

سند ښیي که موږ دقت وکړو، په سند کی هم په دغو وختو کی یو ښار ودان و چی اوچ یا اوچه بلل کیده، مورخان یی د سلطان معز الدین غوری په فتوحاتو گی د ملتان سره یو ځای راوړی[28] او دا ښکاری چی اوچ د سند یو مشهور ښار و.

نو که د قطب الدین پلار او نیکه په دغه ښار کی اوسیدلی وی ځکه چي د قطب الدین او د ده د پلار نور عرفانی معاصرین هم په ملتان گي و، نو به د سلیمان ماکو قول اصح وی، په هر صورت قطب الدین خو پښتون و، چی یی له خپله قومه بختیارانو څخة تللی یا د سند په اوچ یا د ماورأ النهر په اوش کی اوسید، لکه دمخه چی وویل سوه، په هند کی یی شهرت موندلی دی.

قطب الدین د مخزن افغانی اوآئین اکبری او مخبرالواصلین په قول د لومړی خور په ١٤ په ٦٣٣هـ او (فرشته ٦٣٤هـ) د عمر پر ٤٨ کال وفات او په دهلی کی ښخ سو، چی تر اوسه یی مزار ډیر مشهور دی.

د قطب الدین اشعار

د قطب الدین علمی او عرفانی شهرت خو له تیرو لیکنو څخه تاسی ته ښکاره سو، چی دا نومړی بختیاری پښتون په عرفانی دنیا کی څونی لوړ مقام لری، او اکثر د اولیاوو تذکره نگاران د ده احوال ذکر کوی. مگر دا عارف د پښتو یو خورا ښه شاعر هم دی، چی سلیمان ماکو یی پخپله تذکره کی د مناقبه تر شرح وروسته یوه عشقی سندره هسی را نقل کوی، او ځکه چی سلیمان د ده معاصر دی، نو یی قول د منلو وړ هم دی: بختیار په پښتو سندری کړینه اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړی، پاړکی لرینه چی یو یی دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ — راته وگوره ملوکی!

په دی شعر کی د پښتو شعر زوړ اثر او سلاست سته، یوه پردی کلمه په گډه نه ده، او د ادا ډول یی هم ساده اما ډیر بلیغ دی، د مینی واردات او د مین زړه احساسات یی ښه پکی څرگند کړی دی. دا شعر لکه اوسنی عامیانه اشعار تکراریدونکی کسر هم لری. داسی

---

[27] د سلیمان ماکو تذکره

[28] تاریخ معصومی ص ٣٣، تاریخ مبارک شاهی ص٥–٦، طبقات اکبری ج٢ ص٦٢

ښکاري چې قطب افغاني د مينې په دنيا کې تاوده جذبات لرل، او سليمان ماکو چې د ده معاصر دی، دغه عشقي احساسات يې په داسې ډول بيانوي: *. تل ژاړې، او ناري او غلبلې کړې، او د عشق سندرې لولي، له دغو عشقي نارو او سندرو څخه يوه سندره اوس موږ ته پاته ده، چې د شاعر د زړه درد او سوزناکه جذبات ښکاره کوي*

قطب يو د پارسي لوی ديوان هم لری، چې ټول عشقي غزليات دي او له هغو څخه هم د ده عشقي جذبات ښکاري، مگر په پارسي کې د ده اشعار ډير ښه بليغ او روان نه دي، ځکه چې اصلي او مورنی ژبه يې پښتو وه، نو يې په پارسي هغسې اشعار نه دي ويلي چې د پارسي د لوړو شاعرانو سره مقابله وکړی، په اکثرو پارسي اشعارو کې تعقيد او شعري عيوب سته، لکه دا شعر:

هر که رابر سر کوی تو مقامش باشد　　　شربت وصل تو هر لحظه به کامش باشد

په لومړی مسری کې (را) او بيا مقامش (ش) بيخونده دي، او دا دواړه په يوه جمله کې په دغه ډول سره يو ځای کول هم د بلاغت له اصولو سره نه ښايي، که دا لاندی ابيات هم ولولي، دغه خبره به ښه څرگنده سي، او هم به مو د ده د پارسي کلام نمونه لوستلې وي.

ای خاک درت به فرق سر تاج　　　محتاج تو هم غنی و محتاج
هستی وجود عاشقان را　　　کردی که به کرشمه تو تاراج
از دولت عشق تو دل من　　　چون بحر عميق گشته مواج
از مملکت وجود عشقت　　　هر چيز که بود کرد خراج
خامی که زنده ام از انا الحق　　　بر دار زينش همچو حلاج
محتاج تو قطب دين نه تنهاست　　　باشد بتو کاينات محتاج

که د دغه پارسي ديوان انتساب قطب افغان ته ثابت سی، نو به موږ ووايو په رښتيا چې دا د يو غير پارسي زبان سړی کلام دی، چې پارسي يې خپله ژبه نه وه او يو پښتون به داسې ماته گوډه پارسي وايي. که څه هم لوړه غزله د ويونکی د فکر پوخوالی ښيي خو ژبه يې هغومره پخه، سوچه او خوږه نه ده.

... الرحمن الرحیم

... ناوند و درود بر محمد مصطفی صلی الله

... کو نبینو او رحمت د علیو لوی نوی

... [illegible] آل او ... نو یی زوی ... بهان

... عزیب ناوری سلیمان خوی د ...

... ارعسان نو سیند او نب ... کو ... ام

... تللی وم او ... [illegible]

... او د علیسوم یلیل ... لوی م

... [illegible] او هر کله ...

... کښیم ... و کاوه زیبو ... ام

... [illegible] ... میرانو کا ...

... د او بیا که ... لوی اوس ... قدوه ...

... یی د خدای ... ته ... کوی ...

... یی ... سوب ... عز

... یره او د ب هر که خښتن ...

... ب د خدای په عبادت ...

ب د

نقل سسی کاندی یا الوچی پ روزنگار د تسبیح بتهنی

کښ د ده ... سمر بن نوحید او پیر تسبیح ...

خو اکبران و سمر بن نذر لعزا من او ... کلمه ... یل

پیل ورورت بتقنی خیل خوی اسماعیل ورکاوه

او لوی سو د سمر بن پ کا ... خدای مهربان د

اسماعیل پ برکت سمر بن ت نصیب کړ

دوی زامن یی اوس تر وس ترو ... کهنو ... معقد

اسماعیل مرقد مبارک ... دی دکسی پیر غر ...

زه ستنه ... نقل کاندی یی ببهتی سپاه بزیری سو

نوده ب ... کاد خښتن مشا پیر او ر بت ب ...

است کاوه بیچا زامه کال او دسمر او ... ب

کول کښی برکت کښیده باداز قبول ...

خو است او ... که ... دلیشنک ...

(۴۰)

روږګاه دخارې شهاب الدین چې پر بهر علو
تیاره ونني چې ب بشتانه وهم ملګري و دشهاب الدین چې ب
شیخ ملک ایچ بچې غشتین ستنر اعلی لنوی ورومنیا مره اوهم ښوری کالو
دلي ښي نغله ستنر اعلی لمانه تة بنتانو ګو
ښو نقل کاوه ښي چې ب بوبله کښي لمانه ښي ګهاوه ب کفو ښه کنارو
تغار جری بوکمي لر ناوچي مسلمانان ښي ګها ... او سر دښمن بر
بیا او دښمنه برن ولمري اتها ب شیخ ملکیار اعلی ...
غل وکاوه او دښرست وورل نور وه مسلمانانو هم
دملکیار تراسح لوري وکښي او دښمنه سره وهم وهل
دښمنه ستر ښتنن دوی ت پ مهران د شیخ ...
لوسوب او بری چې لواهم نه وب بر نه شوی د
بیا شیخک پ شیخ ثاني کښي ب بوبله کښي ملکیار د
... دلې چې غازیان چپار بیلیا او پ ... د ...
... شرل ښبلر موصل دی او دس هو ... دی

... لودین ... کتاب پر ... شمیره

... چې شیخ ښتنی بسیم ...
... او کسي غ کنبس ب
... خراس لوری خرای ښتاب
... غ ملار دی درنا وی کنبر
... کښي د لښه د دعزو ملی
... پلنی داو ... ویر کښی
... ای د لښه لمر زهبز اور
... دهو ... رجل دی
... مشتر بو بل دچا ب
... سک وهرک نغښته
... اد دا پا ... د ... دی
لوری

ګوري ښښتن موصل دی توری تری
منګلي سره کړی نخله بيلبنو
کی کړه زړون پر برګ سوا
لام راتخه دی ښښتن کو مل دی
او خواتی اشنها سيلا مني
ی پاچا تيغ ملبار ستان به تل
ان پار کی ډېل او سبغ
ه ونښته کړ له ابليس
ر پلو شرشما تو لنړ
خو فح دپيس په کتاره شي سرحد
بيس صراع کی تو سي ملا تندارو
رشتير پرشو سر بر کړ
او

غلی سس کا ه شي پچی بنجتيا ری سترستان
شوم دری بنغله کرامات پچی هو
دکنل موسی پچی ستر پلار و د قطب
کی بنجتيار النو نخه اه مشت و پیر الواد
چې سيند لېژد دی ګوی د موسی شيخ
الحمدت منتان ور کړ شوی د ستر لاس
وکړ وسید او پر نږی دستن غوواه
حکم بیر ب ننوجی بيما
شنو دو کړه به بختيار په بنتوسنی دی کړ بنیرا

مار کمه غبلی کمه پاڅه کس لرښنه چې

زمه مسوری مسوری کمه رات و

ون کی درباميم لخوږ منا زه کلی کوکا

ی راشه گوره ملوکی دیلیتون اوږدمنا

زمه سی شوبې لیونی یم دیین شوبې زه

ت دګوره ملوکی رات م

ګوره ملوکی غوږ دلی دی اور

زه کی بل دی زه بنجتیار خاوری

شوی م کوکل دی رات ګوره ملوکی

ت